

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-36>

УДК 338.323

АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНИХ СЕГМЕНТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РИНКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ

ANALYSIS OF ECOLOGICAL SEGMENTS ON THE EUROPEAN MARKET FOR SUSTAINABLE TOURISM

Мареха Ірина Сергіївна

кандидат економічних наук,

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9905-7706>**Мозгова Дар'я Ростиславівна**

кандидат економічних наук,

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3897-4356>**Косяченко Фаїна Ігорівна**

студентка,

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1777-0111>**Marekha Iryna, Mozghova Daria, Kosiachenko Faina**
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Стаття присвячена актуальним питанням статистичного та порівняльного аналізу екологічних сегментів європейського ринку сталого туризму. Наведено перелік туристичних операторів-лідерів європейських країн, які позиціонують свій туристичний бізнес на засадах сталого розвитку. На основі використання даних різноманітних міжнародних рейтингів, складених зокрема Euromonitor, World Economic Forum та InterNations, зроблено висновок про європейський регіон як домінуючий та провідний екологічний кластер на глобальному ринку сталого туризму. Проведений у статті емпіричний аналіз доповнено теоретико-концептуальними дослідженнями. Так, авторами запропоновано поняття «еко-релевантного туризму», у складі якого для зручності аналізу виокремлено B2C та B2B сегменти. Встановлено, що B2C сегмент охоплює природний, агро- та еко-відповідальний туризм, у той час, як B2B сегмент включає «зелений» та кліматоощадний напрямок. Дану логіку покладено в основу подальшої статистичної характеристики екологічних сегментів європейського ринку сталого туризму. Обґрунтовано практичну цінність результатів дослідження, які дозволяють кількісно оцінити екологічні сегменти європейського ринку сталого туризму та сфокусуватися на чітко визначених екологічних потребах споживачів.

Ключові слова: туризм, сталий розвиток, екологічна складова, Європа, рейтингування, аналіз, сегментація, ринок.

The article is devoted to the pioneering efforts to conduct statistical and comparative analysis of the ecological segments on the European market for sustainable tourism. The relevance of the topic is determined by the necessity to take into consideration different manifestations of environmental factor on the European sustainable tourism market. In this article, the following research methods were exploited: statistical description when regarding different ranking profiles of the European countries in terms of their sustainable tourism indicators, environmental performance indices and sustainable destination estimations; research analysis and interpretation of the obtained results; logical synthesis and generalization when coining a definition for «environmentally-relevant tourism»; systemic and structural analysis while outlining economic and ecological segments of the sustainable tourism market; grouping and description of the ecological segments on the European market. There were obtained the following research outcomes. Firstly, a new definition for «environmentally-relevant tourism» was coined in order to avoid mistaken understanding of different dimensions in ecological tourism and cover a wide range of its manifestations. Secondly, the European market for sustainable tourism was dissected by the ecological criteria and thoroughly analyzed

based on tourism statistics. Thirdly, there was proposed in the article an ecological structure for sustainable tourism market with its further estimation. Given the different independent global ranking developed by the Euromonitor, World Economic Forum and InterNations, the authors have made a conclusion on the European region as prevalent and dominant ecological cluster in the global sustainable tourism market. Based on the above mentioned ranks, the leading countries are Sweden (Euromonitor), Denmark (World Economic Forum), and Finland (InterNations). The obtained results were found to be quite evident as the Scandinavian countries were the first to implement ecological initiatives into business practice. The practical value of the undertaking research includes the opportunity to reveal ecological needs of the tourists and define the most attractive and sizeable segments.

Keywords: tourism, sustainable development, ecological constituent, Europe, ranking, analysis, segmentation, market.

Постановка проблеми. Специфічною рисою туризму як виду економічної діяльності є надання споживчих послуг, пов'язаних з використанням природних компонентів навколишнього середовища. У зв'язку з цим можна стверджувати, що туризм за своєю сутністю є природозалежним (nature-based) [15], оскільки естетичні та рекреаційні функції природи виступають драйверами здійснення туристичних подорожей до природних атракцій. Природоресурсна залежність туристичної галузі актуалізує необхідність турботливого ставлення до довкілля у процесі споживання турпослуг, що в сучасних умовах набуває статусу раціонального природокористування з орієнтацією на реалізацію стратегії сталого розвитку. Особливої значущості набуває дана проблема в країнах європейського регіону, де питання охорони довкілля піднімаються на державному рівні та включаються у стратегічний порядок денний. Європейські країни демонструють ефективність природоохоронних рішень в різних галузях економіки, а тому їхній досвід раціонального природокористування, включаючи й сталий туризм, вартий наслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання розвитку європейського ринку туристичних послуг піднімаються у роботах Поворознюк І. [6], Пестушка В. [5], Джинджояна В., Шарутенко К. [3] та ін. Акцент на екологічну компоненту в тріалектичній концепції сталого розвитку роблять такі вчені, як Безсонов Є., Андреев В. [1], Корольова А., Іванченко В. [4], Варламова С., Варламова І. [2] та ін. Відзначаючи вагомий доробок даних авторів, зазначимо, що спроби дослідження екологічних аспектів розвитку туристичного ринку в європейському регіоні перебувають на периферії вітчизняного наукового пошуку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У світовій практиці [18] зустрічаємо сегментацію ринку сталого туризму за видами (внутрішній та міжнародний), каналами бронювання турів (броню-

вання по телефону, он-лайн замовлення, очне бронювання) та географією поширення (Європа, Північна Америка, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Південна Америка, Близький Схід та Африка). Втім даний підхід потребує доповнення екологічними сегментами та конкретизації по відношенню до провідного ринку сталого туризму, яким виступає Європа.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є статистичний та компаративний аналіз екологічних сегментів європейського ринку сталого туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ємність ринку сталого туризму у 2023–2027 роках збільшиться до 336 млрд дол. США., а середньорічний темп зростання становитиме 9,5%. Європа демонструватиме найвищий серед інших регіонів темп зростання у розмірі 37,8% за аналізований період [18]. Ключовими драйверами розвитку сталого туризму стане перехід великих туристичних компаній на практику впровадження сталих технологій та зростаюча екологічна самосвідомість туристів.

Після пандемії відновлення попиту на ринку сталого туризму в Європі почало спостерігатися наприкінці 2021 року. За оцінками експертного агентства з досліджень ринків Technavio [18], європейський регіон до 2027 року завоює 38% світового ринку сталого туризму. Франція, Німеччина та Великобританія покрийть 50% даного ринку. Зростання частки ринку сталого туризму у країнах-лідерах, зокрема Франції та Німеччини, пояснюється спільними зусиллями урядів країн просувати на національному рівні політику сталого розвитку даної індустрії. Така політика включає регуляторний вплив на організацію транспортного обслуговування в туризмі, скорочення споживання суб'єктами ринку води та енергії, а також зменшення викидів в атмосферне повітря вуглекислого газу стаціонарними та пересувними джерелами. Провідними суб'єктами європейського ринку сталого туризму виступають Adventure

Alternative Ltd. (Великобританія), Bouteco Ltd. (Великобританія), Earth Changers (Великобританія), Responsible Travel (Великобританія), Steppes Travel Ltd. (Великобританія), Undiscovered Mountains Ltd. (Франція), Wild Frontiers Adventure Travel Ltd. (Великобританія), Pura Aventura (Великобританія та Іспанія), Charitable Travel (Великобританія), Up Norway (Норвегія), Joro Experiences (Великобританія), Sawday's (Великобританія) та Vyway (Великобританія). Як показує аналіз провідних туристичних суб'єктів, європейський ринок сталого туризму представлений переважно британськими операторами.

Завдяки задекларованим зобов'язанням імплементації стратегії Green Deal європейські країни завоювали перші 20 позицій у глобальному рейтингу сталого туризму, складеного Euromonitor (табл. 1).

Швеція очолює даний рейтинг вже кілька років поспіль. Швеція як стала дестинація пропонує туристам широкий вибір еко-турів – від відвідування лісів і відпочинку на озерах,

арктичних пригод, пошуку диких харчових ресурсів, занурення у корінну саамську культуру, участь в устричному сафарі, милування північним сьйвом до сплавів на плотах. У країні також є 30 вражаючих національних парків.

Всесвітнім економічним форумом було розроблено індекс екологічної ефективності (EPI). Як видно з рис. 1, лідерами рейтингу є країни Європи.

Таблиця 3 демонструє чисельні виміри індикатора EPI. Топ-10 країн у списку – європейські держави.

На рис. 2 наведено характеристику та рейтинг країн за версією InterNations. До десятки лідерів потрапило 9 європейських держав та Канада.

У таблиці 4 наведено рейтинг топ-5 європейських країн у розрізі його окремих компонентів.

Проведений статистичний аналіз дає змогу зробити висновок, що Європа виступає провідним та домінантним екологічним кластером на глобальному ринку сталого туризму.

Таблиця 1

Рейтинг країн за Індексом сталого туризму у 2021 р.

№	Країна	№	Країна	№	Країна	№	Країна
1	Швеція	21	Канада	41	Еквадор	61	Бахрейн
2	Словаччина	22	Болівія	42	Камерун	62	Узбекистан
3	Фінляндія	23	Австралія	43	Греція	63	Тайвань
4	Австрія	24	Польща	44	Мозамбік	64	Китай
5	Естонія	25	Україна	45	Грузія	65	Коста-Ріка
6	Франція	26	Ірландія	46	Перу	66	Туніс
7	Латвія	27	Італія	47	Йорданія	67	РФ
8	Ісландія	28	Румунія	48	ОАЕ	68	
9	Словенія	29	Білорусь	49	Танзанія	69	Чилі
10	Норвегія	30	Нідерланди	50	Бразилія	70	Японія
11	Швейцарія	31	Півн. Македонія	51	Мексика	71	Оман
12	Данія	32	Мальта	52	Колумбія	72	Казахстан
13	Литва	33	Сербія	53	ПАР	73	Домініканська Республіка
14	Хорватія	34	Уругвай	54	Боснія та Герцеговина	74	Алжир
15	Німеччина	35	США	55	Гватемала	75	Ямайка
16	Чехія	36	Нова Зеландія	56	Ізраїль	76	Кенія
17	Угорщина	37	Кіпр	57	Гонконг	77	Аргентини
18	Бельгія	38	Болгарія	58	М'янма	78	Шрі-Ланка
19	Португалія	39	Великобританія	59	Саудівська Аравія	79	Кувейт
20	Іспанія	40	Панама	60	Лаос	80	Мальдіви

Джерело: упорядковано авторами за [10]

Таблиця 2

Профіль Швеції як найбільш сталої туристичної дестинації за версією Euromonitor

Критерії	Рейтинг 2021	Зміна позицій у рейтингу 2020/2021	
		Напрямок зміни	Зміна позицій
Індекс сталого туризму	1	Без змін	0
<i>Субіндекси</i>			
Екологічна сталість	14	Зниження	-5
Економічна сталість	19	Зростання	9
Соціальна сталість	18	Без змін	0
Ризик	2	Зростання	2
Сталі заклади розміщення	15	Зниження	-1
Попит на сталий туризм	7	Зростання	1
Сталий транспорт	18	Зростання	1

Джерело: упорядковано авторами за [10]

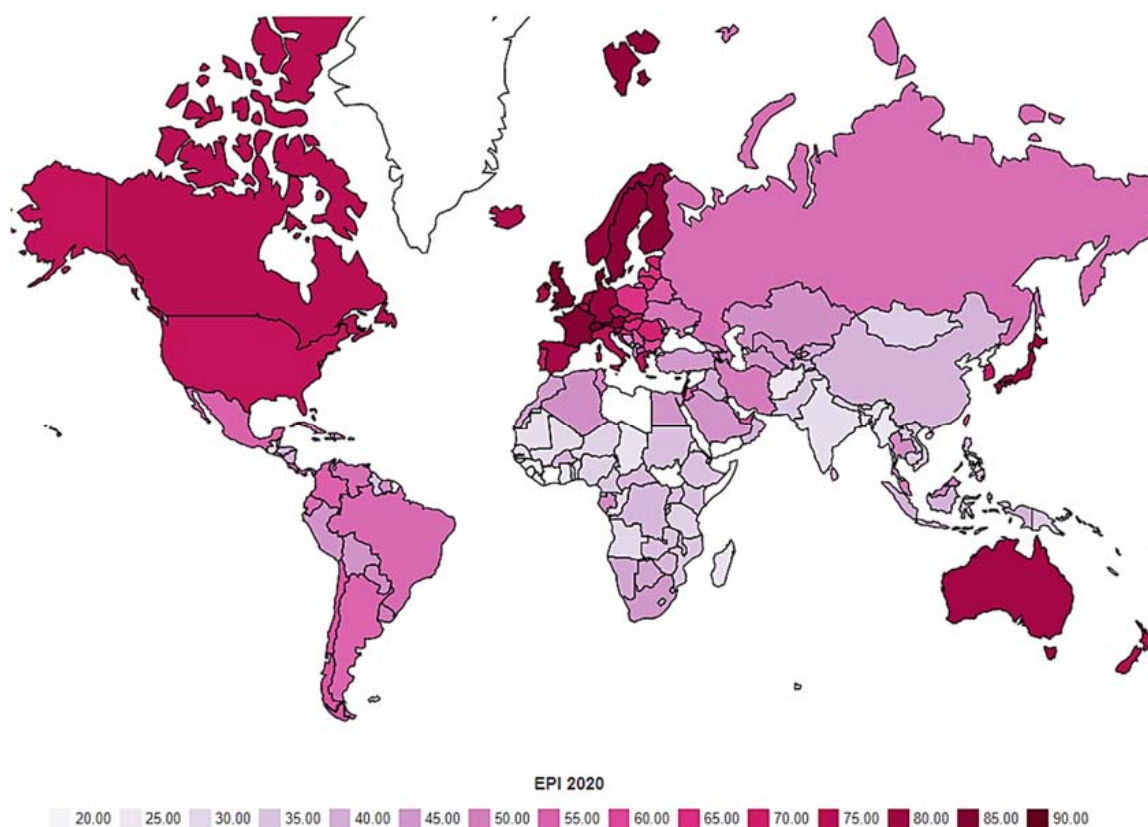

Рис. 1. Картографічна репрезентація вимірів глобальної екологічної ефективності

Джерело: [13]

Пропонуємо конкретизувати наше дослідження по відношенню до екологічних сегментів даного ринку.

У науковій літературі зустрічаємо наступні термінологічні аналоги екологічного туризму: екопозитивний (nature-positive), ековідповідальний, екоосвідомий, екоорієнтований, «зелений», сільський зелений, екологічно-

зрівноважений, екологічно-дружній, туризм на природоохоронних територіях, екоосвітній (edu-tourism) туризм тощо. Пропонуємо усунути недолік ототожнення та синонімічного використання вищеперерахованих термінів з екологічним туризмом та ввести більш коректне поняття «еколого-релевантний туризм» і розкрити його зміст.

Таблиця 3

Рейтинг країн за Індексом екологічної ефективності у 2020 р.

№	Країна	Значення індексу	№	Країна	Значення індексу
1	Данія	82,5	21	Канада	71,0
2	Люксембург	82,3	22	Чехія	71,0
3	Швейцарія	81,5	23	Мальта	70,7
4	Великобританія	81,3	24	США	69,3
5	Франція	80,0	25	Греція	69,1
6	Австрія	79,6	26	Словаччина	68,3
7	Фінляндія	78,9	27	Португалія	67,0
8	Швеція	78,7	28	Південна Корея	66,5
9	Норвегія	77,7	29	Ізраїль	65,8
10	Німеччина	77,2	30	Естонія	65,3
11	Нідерланди	75,3	31	Кіпр	64,8
12	Японія	75,1	32	Румунія	64,7
13	Австралія	74,9	33	Угорщина	63,7
14	Іспанія	74,3	34	Хорватія	63,1
15	Бельгія	73,3	35	Литва	62,9
16	Ірландія	72,8	36	Латвія	61,6
17	Ісландія	72,3	37	Польща	60,9
18	Словенія	72,0	38	Сейшельські острови	58,2
19	Нова Зеландія	71,3	39	Сінгапур	58,1
20	Італія	71,0	40	Тайвань	57,2

Джерело: [13]

Рис. 2. Картографічна репрезентація популярних світових destinations за критерієм сталості

Джерело: [12]

Еко-релевантний туризм – це такий спосіб використання природних компонентів довкілля в процесі організації туру, за якого забезпечується ціннісне ставлення до природних ресурсів та екосистемних послуг усіх учасників туристичних відносин на рівні природопізнання, природоосвоєння та природокористування. Сегменти еко-релевантного туризму зображено на рис. 3.

Сегмент В2С включає туристів з високою екологічною самосвідомістю та відповідальністю. Туристичні еко-подорожі плануються з урахуванням екологічних запитів та потреб клієнтів в екологічно чистому та безпечному середовищі.

Ключова характеристика сегменту – проекологічна поведінка туристів на усіх стадіях життєвого циклу туристичних подорожей.

Сегмент В2В включає представників туристичного бізнесу, зокрема закладів розміщення та транспортних фірм, які впроваджують ресурсозберігаючі технології у практику обслуговування туристів, керуючись міжнародними екологічними стандартами та позиціонуючи свій бізнес як більш екологічний та «зелений».

Аналіз екологічних сегментів європейського ринку сталого туризму подано у табличній формі (Таблиця 5).

Таблиця 4

Покомпонентний аналіз профілю найбільш сталих туристичних дестинацій у 2020 році за версією InterNations

Складові рейтингу	Рейтинг країн				
	1	2	3	4	5
Еко-товари	Австрія	Швеція	Данія	Фінляндія	Німеччина
Енерго-забезпечення	Швеція	Данія	Фінляндія	Австрія	Норвегія
Управління відходами	Швеція	Фінляндія	Норвегія	Австрія	Тайвань
«Зелена» урядова політика	Норвегія	Фінляндія	Швеція	Нова Зеландія	Швейцарія
Екологічна свідомість	Швеція	Данія	Фінляндія	Нова Зеландія	Австрія
Довкілля	Швейцарія	Фінляндія	Нова Зеландія	Коста-Ріка	Норвегія
Якість повітря	Фінляндія	Норвегія	Швеція	Нова Зеландія	Данія
Якість води	Фінляндія	Норвегія	Австрія	Швеція	Швейцарія

Джерело: упорядковано авторами за [12]

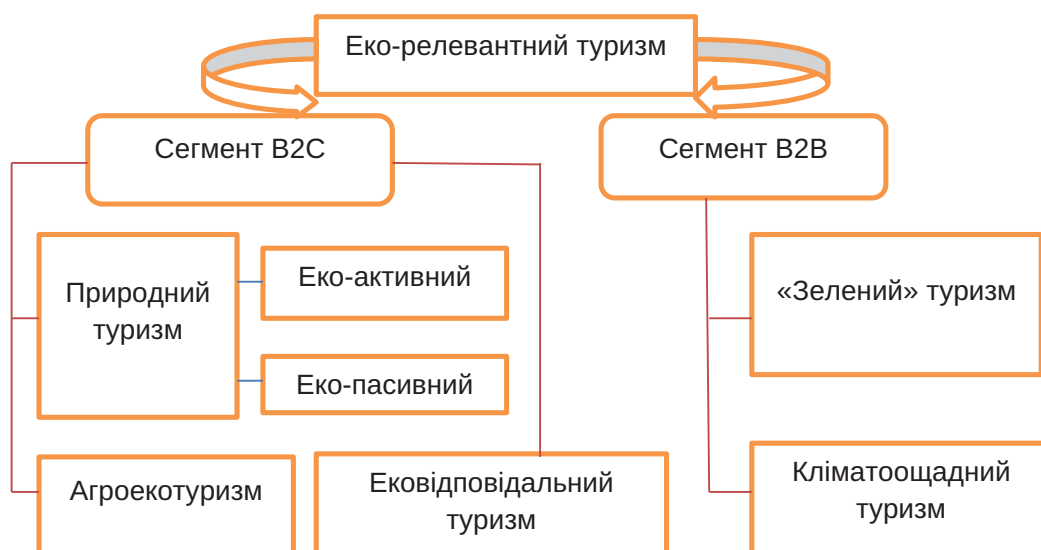

Рис. 3. Сегменти еко-релевантного туризму

Джерело: запропоновано авторами

Таблиця 5

Аналіз екологічних сегментів європейського ринку сталого туризму

Екологічний сегмент	Різновид	Туристична статистика	Провідні європейські країни
1	2	3	4
Природний туризм			
Еко-активний туризм	Гірськолижний	Популярний вид масового туризму. 48 % гірськолижних курортів заходиться в Європі, 35 % в Альпах та 13 % у Піренеях, Скандинавії та ін. [7].	Болгарія, Польща, Словаччина, Австрія, Франція, Італія, Швейцарія, Фінляндія.
	Морський	Морський туризм є найбільшою морською діяльністю в Європі, в ньому зайнято 3,2 мільйона людей, він приносить 183 мільярди євро валової доданої вартості, що становить понад третину доходів морського господарства [9].	Греція, Італія, Іспанія (віндсерфінг), Великобританія, Ірландія, Португалія (серфінг), Данія (кайтинг), Середземномор'я та Балтика (круїзний туризм).
	Подорожі у дику природу	Європейські туристи віддають перевагу фізичним активностям, споглядаючи дику природу, а також комбінують відпочинок з фототуризмом. Європейськими країнами-донорами таких туристів є Великобританія (32 % населення), Нідерланди (30 %) Німеччина (25 %), Франція, Іспанія, Італія [17].	Італія (морська дика природа), Французькі Піренеї, Національний заповідник Камарг у Франції, Австрія, Німеччина, Швейцарські Альпи.
	Бьордвочінг	Великобританія, Нідерланди, Данія, Франція та Швеція є країнами-донорами бьордерів, 37 % європейських туроператорів включають бьорд-тури [14].	Іспанія, Естонія, Німеччина, Франція, Ірландія, Хорватія, Франція.
Еко-пасивний туризм	Пляжний	Найпопулярніший вид відпочинку в Європі, особливо серед італійців (50 % жителів), французів (41 %), німців (37 %), іспанців (36 %) [16].	Болгарія, Греція, Італія, Кіпр, Франція, Мальта, Іспанія, Португалія.
	«Зоряний» туризм (астро-туризм)	У світі нараховується 195 заповідників темного неба, 10 % з яких зареєстровано в Європі [11].	Туреччина, Ірландія, Великобританія, Іспанія, Франція, Португалія.
Агроекотуризм		В Європі за популярністю займає 2 місце після пляжного туризму, приносить 30 % загального прибутку від туризму [8].	Італія (розміщення в будинках на території агрогосподарств), Франція (знайомство з кухнею і традиціями виноробства), Польща, Німеччина, Словаччина та Болгарія (знайомство з сільськими звичаями).

Продовження Таблиці 5

1	2	3	4
Ековідповідальний (екоорієнтований, екологічно дружній) туризм		83 % європейських туристів хоча б час від часу приймають екологічно відповідальні рішення, які полягають у тому, що туристи переймаються утилізацією відходів (46 %), збереженням природи (38 %), овертуризмом (30 %), викидами вуглекислого газу (29 %) [19].	Цей вид туризму пропагується Європейською Комісією та є обов'язковим до впровадження в усіх країнах-членах ЄС.
«Зелений» туризм		Передбачає впровадження ресурсозберігаючих технологій в туристичну інфраструктуру. Європейські відвідувачі готелів готові платити до 75% надбавки за екологічний варіант; 73% туристів обирають готелі, які рекламують свою долученість до практики сталого розвитку [19].	Рейтингові «зелені» готелі функціонують в Італії, Іспанії, Ірландії, Швейцарії, Португалії, Чехії, Естонії, Хорватії, Німеччині, Ісландії, Греції, Франції, Швеції.
Кліматоощадний туризм		Передбачає зниження викидів CO ₂ та карбонового сліду переважно готелями (припадає 2 % світового забруднення) та транспортними компаніями (37 %). Готелі повинні скоротити викиди CO ₂ на 90% до 2050 р. [19].	Високі стандарти енергоефективності (Hotel Energy Solutions) запроваджено готельєрами Франції, Італії, Великобританії, Португалії, Болгарії, Швейцарії.

Джерело: розроблено авторами

Запропоновано логіка проведення аналізу екологічних сегментів ринку сталого туризму у європейському регіоні має науково-практичне значення. По-перше, екологічне сегментування дозволяє сфокусуватися на чітко визначених екологічних потребах споживачів. По-друге, кількісна оцінка дозволяє виявити цільові та найбільш привабливі сегменти ринку. По-третє, дане дослідження є піонерним у галузі аналізу туристичних ринків і є пошуковим за своїм характером.

Висновки і подальші перспективи дослідження. На основі даних міжнародних рейтингів зроблено висновок про європейський регіон як провідний екологічний кластер

на глобальному ринку сталого туризму. Проведений аналіз полягав у сегментуванні європейського туристичного ринку за екологічною ознакою з виокремленням таких сегментів: природний еко-активний та природний екопассивний туризм, агроекотуризм, ековідповідальний туризм, «зелений» та кліматоощадний туризм. Запропоноване поняття еколого-релевантного туризму дозволило структурувати та організувати в єдину систему існуючі аналоги екологічного туризму. Подальші перспективи досліджень полягають у розробці підходів до формування екологічних кластерів на ринку сталих туристичних послуг в європейському регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безсонов Є. М., Андреев В. І. Екологічна складова сталого розвитку: обґрунтування пріоритетності та шляхи забезпечення. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 6. С. 23–29.
2. Варламова С. І., Варламова І. С. Екологічна безпека та сталий розвиток: взаємозв'язок та взаємовплив. *Ефективна економіка*. 2017. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5679>.
3. Джинджоян В. В., Шарутенко К. С. Розвиток міжнародного туризму в європейському туристичному регіоні. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.7.4 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/6.pdf.

4. Корольова А. О., Іванченко В. О. Екологічна та ресурсна складова сталого розвитку підприємств України. *Наукові записки*. 2015. Вип. 17. С. 47–50.
5. Пестушко В. Ю. Європейський туристичний ринок в умовах глобальної економічної кризи. *Науковий вісник. Економіка, право, політологія, туризм*. 2010. Том. 1. № 1. С. 206–210.
6. Поворознюк І. М. Перспективи розвитку європейського ринку туристичних послуг. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 2. С. 27–30.
7. Ще одна статистика популярності гірськолижних курортів. URL: <https://vkarpaty.org.ua/sche-odna-statystyka-populyarnosti-hirskolyzhnyh-kurortiv>.
8. Що таке зелений туризм: його особливості та різновиди. URL: <https://tourkazka.com/shcho-take-zelenyy-turyzm-osoblyvosti-ta-riznovydy>.
9. A European Strategy for more Growth and Jobs in coastal and maritime tourism. URL: https://maritime-spatial-planning.ec.europa.eu/sites/default/files/doc_1.en__0.pdf.
10. Bremner C. Europe Leads Euromonitor International's Sustainable Travel Index. URL: <https://www.euromonitor.com/article/europe-leads-euromonitor-internationals-sustainable-travel-index>.
11. Dark Sky Parks In Europe. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/dark-sky-parks-in-europe.html>.
12. Environment & Sustainability ranking. An expat insider topical report. 2020. URL: <https://cms.in-cdn.net/cdn/file/cms-media/public/2020-09/Expat-Insider-2020-Environment-Sustainability-Report.pdf>.
13. Most Environmentally Friendly Countries 2023. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-environmentally-friendly-countries>.
14. The European market potential for birdwatching tourism. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/birdwatching-tourism/market-potential>.
15. The European market potential for nature and ecotourism. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/nature-tourism/nature-eco-tourism/market-potential>.
16. The European market potential for sun and beach tourism. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/sun-beach-tourism/market-potential>.
17. The European market potential for wildlife tourism. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/wildlife-tourism/market-potential>.
18. Sustainable Tourism Market Type, Booking channel, and Geography – Forecast and Analysis 2023-2027. URL: <https://www.technavio.com/report/sustainable-tourism-market-industry-analysis>.
19. 30+ Sustainable travel statistics & trends you need to know. URL: <https://www.travelperk.com/blog/sustainable-travel-statistics-trends>.

REFERENCES:

1. Bezsonov E. M., Andrieiev V. I. (2015) Ekolohichna skladova staloho rozvytku: obgruntuvannya prioritytnosti ta shlyakhy zabezpechennya [Ecological Component of Sustainable Development: Justification of Priority and the Ways of Implementation]. *Visnyk Vinnyts'koho politekhnichnoho instytutu*, no. 6, pp. 23–29. (in Ukrainian)
2. Varlamova S. I., Varlamova I. S. (2017) Ekolohichna bezpeka ta stalyy rozvytok: vzayemozv'yazok ta vzayemovplyv [Environmental security and sustainable development: relationship and mutual influence]. *Efektivna ekonomika*, no. 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5679>. (in Ukrainian)
3. Dzhyndzhoyan V. V., Sharutenko K. S. (2021) Rozvytok mizhnarodnoho turizmu v yevropeys'komu turystychnomu rehioni [The development of international tourism in the European tourist region] *Efektivna ekonomika*, no. 7. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.7.4 Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5679>. (in Ukrainian)
4. Korol'ova A. O., Ivanchenko V. O. (2015) Ekolohichna ta resursna skladova staloho rozvytku pidpryyemstv Ukrayiny [Ecological and resource component of sustainable development of enterprises of Ukraine]. *Naukovi zapysky*, issue 17, pp. 47–50. (in Ukrainian)
5. Pestushko V. Yu. (2010) Yevropeys'kyy turystychnyy rynek v umovakh hlobal'noyi ekonomichnoyi kryzy [European tourist market in the conditions of the global economic crisis]. *Scientific Bulletin. Economics, law, political science, tourism*, vol. 1, no. 1, pp. 206–210. (in Ukrainian)
6. Povoroznyuk I. M. (2015) Perspektyvy rozvytku yevropeys'koho rynku turystychnykh posluh [Prospects for the development of the European tourism services market] *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 2, pp. 27–30. (in Ukrainian)
7. Shche odna statystyka populyarnosti hirs'kolyzhnykh kurortiv [On another statistics of the popularity of ski resorts]. Available at: <https://vkarpaty.org.ua/sche-odna-statystyka-populyarnosti-hirskolyzhnyh-kurortiv>. (in Ukrainian)
8. Shcho take zelenyy turizm: yoho osoblyvosti ta riznovydy [What is green tourism: its features and varieties]. Available at: <https://tourkazka.com/shcho-take-zelenyy-turyzm-osoblyvosti-ta-riznovydy>. (in Ukrainian)

9. A European Strategy for more Growth and Jobs in coastal and maritime tourism. Available at: https://maritime-spatial-planning.ec.europa.eu/sites/default/files/doc_1.en__0.pdf.
10. Bremner C. Europe Leads Euromonitor International's Sustainable Travel Index. Available at: <https://www.euromonitor.com/article/europe-leads-euromonitor-internationals-sustainable-travel-index>.
11. Dark Sky Parks In Europe. Available at: <https://www.worldatlas.com/articles/dark-sky-parks-in-europe.html>
12. Environment & Sustainability ranking. An expat insider topical report. 2020. Available at: <https://cms.in-cdn.net/cdn/file/cms-media/public/2020-09/Expat-Insider-2020-Environment-Sustainability-Report.pdf>.
13. Most Environmentally Friendly Countries 2023. Available at: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-environmentally-friendly-countries>.
14. The European market potential for birdwatching tourism. Available at: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/birdwatching-tourism/market-potential>.
15. The European market potential for nature and ecotourism. Available at: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/nature-tourism/nature-eco-tourism/market-potential>.
16. The European market potential for sun and beach tourism. Available at: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/sun-beach-tourism/market-potential>.
17. The European market potential for wildlife tourism. Available at: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/wildlife-tourism/market-potential>.
18. Sustainable Tourism Market Type, Booking channel, and Geography – Forecast and Analysis 2023–2027. Available at: <https://www.technavio.com/report/sustainable-tourism-market-industry-analysis>.
19. 30+ Sustainable travel statistics & trends you need to know. Available at: <https://www.travelperk.com/blog/sustainable-travel-statistics-trends>.